ZÁPISNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKOVEDCA
Bulletin Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV
Ročník 4 • Číslo 3 • 1985

T É Z Y P R E D N Á Š O K

Lexikálne dialektizmy v spisovnom jazyku

/exemplifikácia na vývine spisovnej slovinčiny/

1. Spisovný jazyk má relatívne jednotnú normu vo fonológii a v gramatike. V lexike je však značne diferencovaný podľa kultúrneho centra a podľa pôvodu spisovateľov, najmä básnikov a prozaikov.

2. Spisovná slovinčina sa začala formovať v 16. storočí Dalmatinovým prekladom Biblie a Bohoričovou gramatikou. Dalmatin v preklade r. 1584 priložil lexikálny register, v ktorom diferencoval centrálne slovinské slová a ich synonymá v periférnych nárečiach /panónsko-štajerských na východe a prímorských, istrijských na západe/ v počte vyše 2000 /mir - pokoj, plakati - jokati atď./.

3. Po trvení Dalmatinovej normy v 17. storočí nastáva zlom v 18. storočí: spisovný jazyk má tri základné krajové

varianty: a/ kranský, b/ korutanský a c/ uhorskoslovinský, t.j. panónsko-prekmurský. Najviacej archaizmov a nadväznosti na cirkevnoslovanský jazyk má panónsky variant /blagosloviti oproti centrálnemu žegnati/.

4. V 19. storočí sa spisovná norma slovinčiny aj v lexike unifikuje. Pleteršnik v dvojzväzkovom slovinsko-nemeckom slovníku síce zachytil lexiku všetkých oblastí slovinčiny, ale najväčší spisovatelia 19. storočia pochádzajú z centrálnej oblasti /Prešern, Levstik, Jurčič, Tavčar/, preto aktivizujú lexiku centrálnej oblasti /dolenská, gorenská, rovtarská/.

5. Expresionitickí spisovatelia po 1. svetovej vojne programovo negujú nárečovú lexiku. Až spisovatelia so sociálno-realistickou tematikou /Korošec, Voranc a iní/ čiastočne aktivizujú nárečové slová. V súčasnosti namiesto lexiky zemepisných nárečí preniká slangová, žargónová lexika.

Prof. dr. Martina Oroženová
/19. 9. 1984 - Bratislava/

Komunikativní funkce záporu v tázacích větách

Tazatel otázkou a/ vyjadřuje jistý kognitivní deficit, t.j. nejistotu o platnosti/neplatnosti jisté propozice /v otázkách zjišťovacích/, popřípadě neznalost jisté dílčí informace, jíž by se jistá propoziční forma doplnila na úplnou a pravdivou propozici /v otázkách doplnovacích/; b/ vyzýva tázaného, aby uspokojil informační potřebu tazatele sdělením jisté informace a odstraněním kognitivního deficitu. U deli-

beratívních otázek jde jen o manifestování okolnosti uvedené sub. a/ konstitutivní podmínka otázky - výzva k tázanému /b/ - chybí.

Věty s otázkovou funkcí. Doplňovací otázka vyjadřuje propoziční formu, nikoli úplnou propozici, ale obsahuje-li predikátor, negace v ní funguje obdobně jako propoziční negace v oznamovací větě s konstatační funkcí.

V zjišťovací otázce se kognitivní deficit formuluje jako disjunkce afirmativní a negativní propozice: p v ~p /Vrátíš se, nebo se nevrátíš?/. Z logického hlediska jsou kladně i záporně orientované zjišťovací otázky odkazující k téže disjunkci sémanticky ekvivalentní /Vrátíš se? - Nevrátíš se?/. Protiklad kladu a záporu se v tomto smyslu v zjišťovacích otázkách neutralizuje. Z hlediska pragmaticky komunikativního se kladně orientovaná podoba tázací věty považuje za bezpříznakovou a v situacích, kdy se mluvčí nemůže opřít o žádný předpoklad týkající se obsahu odpovědi, je možná jedině tato bezpříznaková kladná orientace /Vaří se tam dobře?/. Kladná nebo záporná prezumpce mluvčího vzhledem k odpovědi určuje i výběr kladné nebo záporné orientace tázací věty. Tak je tomu v prezumptivních otázkách, jimiž mluvčí ověřuje předpoklad, t.j. pravděpodobnější alternativu /Jsi rád? - když se tázaný usmívá; Nedovedeš to otevřít? - když tázaný marně cloumá dveřmi/. Naproti tomu u dubitativních otázek jako by mluvčí ověřoval možnost nepravděpodobnější alternativy a implikoval tak vzhledem k orientaci otázky inverzní odpověď, například Sníš to? /když dítě dostane velkou porci/, Nevidíš na to? /při plném světle/. Při výběru se kromě prezumpce

uplatňuje i žádoucnost predikovaného příznaku, časové zaměření otázky, přání/obava, zdvořilost, zdůrazněná výzvovost aj.

V odpovědi na zjišťovací otázky mohou mít přitakací a popírací větné ekvivalenty dvojí interpretaci: jedna se týká afirmace nebo negace propozice, druhá se týká prezumpce implikované kladnou nebo zápornou orientací tázací věty.

Věty s neotázkovou funkcí. Realizuje-li se tázací věta v komunikativní situaci, v níž je zřejmé, že mluvčí porušuje konverzační zásadu relevantnosti a kvantity informace, tj. je-li zřejmé, že se nevyjadřuje nejistota nebo nerozhodnost, ani se nevybízí k doplnění informace, protože mluvčí danou relevantní informaci nepochybně má a nepochybuje o vyjadřovaném stavu věcí, chápe se tázací věta jako emotivně příznaková realizace jiné komunikativní funkce než otázkové.

Podivovými otázkami vyslovuje mluvčí překvapení nad zřejmým, třebaže nečekaným stavem věcí. V podivových otázkách zjišťovacích nedochází k neutralizaci kladu a záporu, neboť kladně orientovaná věta vyjadřuje afirmativní propozici /Tak on se vrátil?/, záporně orientovaná negativní propozici /Tak on se nevrátil?/. V podivových otázkách doplňovacích se naproti tomu neutralizace kladu a záporu vyskytuje /Co to vidím?// Co to nevidím?/.

U řečnických otázek chybí základní charakteristické vlastnosti otázky: dvě nebo více možných alternativ, pokud jde o stav věcí, a otázkový apel na posluchače. Řečnické otázky jsou otázkovými formulacemu v situacích, kdy je možná jen jedna alternativa. Kladně orientovaná zjišťovací řečnická otázka

implikuje expresívně príznakovou negativní propozici /Umírá se u nás snad hladem?/, záporná afirmativní propozici /Neříkal jsem ti to?/. Kladně orientovaná doplňovací řečnická otázka je ekvivalentní expresívní, emfatické propoziční negaci /Kdo by pochyboval o jeho nevině?/, u záporně orientované jde o expresívní, emfatickou afirmaci /Kde se dnes nesvítí elektřinou?/.

Pro tázací věty s neotázkovou funkcí je příznačná změna polarity kladu a záporu, jakož i obrácená tendence k neutralizaci negace u zjišťovacích a doplňovacích větných struktur ve srovnání s tázacími větami s otázkovou funkcí.

PhDr. Mirek Čejka

/29. 11. 1984 - Prešov/

Podnety sovietskej jazykovedy

Z neprehľadnej produkcie sovietskych jazykovedcov v poslednom období sa vyberajú predovšetkým otázky vzťahu jazyka a myslenia a s tým súvisiace otázky lexikálnej sémantiky.

Jazyk sa chápe ako historicko-spoločenský jav, úzko súvisiaci s oblasťou myslenia. Z historického charakteru jazyka vyplýva úsilie používať kategórie marxistickej dialektiky pri vysvetľovaní vývinu jazyka. Rozlišujú sa tu jednak zmeny v jazyku /obyčajne vnútrojazykové a mimojazykové/, jednak rozvoj systému jazyka /tu sa hľadajú hybné sily tohto rozvoja/. Za základnú hybnú silu sa pokladajú vnútorné protiklady /hovorenie - vnímanie, myslenie - reč, jazyk - reč/. Podľa Lomteva uvádzané protiklady nie sú typickým prípadom, lebo

uplatňuje i žádoucnost predikovaného příznaku, časové zaměření otázky, přání/obava, zdvořilost, zdůrazněná výzvovost aj.

V odpovědi na zjišťovací otázky mohou mít přitekací a popírací větné ekvivalenty dvojí interpretaci: jedna se týká afirmace nebo negace propozice, druhá se týká prezumpce implikované kladnou nebo zápornou orientací tázací věty.

Věty s neotázkovou funkcí. Realizuje-li se tázací věta v komunikativní situaci, v níž je zřejmé, že mluvčí porušuje konverzační zásadu relevantnosti a kvantity informace, tj. je-li zřejmé, že se nevyjadřuje nejistota nebo nerozhodnost, ani se nevybízí k doplnění informace, protože mluvčí danou relevantní informaci nepochybně má a nepochybuje o vyjadřovaném stavu věcí, chápe se tázací věta jako emotivně příznaková realizace jiné komunikativní funkce než otázkové.

Podivovými otázkami vyslovuje mluvčí překvapení nad zřejmým, třebaže nečekaným stavem věcí. V podivových otázkách zjišťovacích nedochází k neutralizaci kladu a záporu, neboť kladně orientovaná věta vyjadřuje afirmativní propozici /Tak on se vrátil?/, záporně orientovaná negativní propozici /Tak on se nevrátil?/. V podivových otázkách doplňovacích se naproti tomu neutralizace kladu a záporu vyskytuje /Co to vidím?// Co to nevidím?/.

U řečnických otázek chybí základní charakteristické vlastnosti otázky: dvě nebo více možných alternativ, pokud jde o stav věcí, a otázkový apel na posluchače. Řečnické otázky jsou otázkovými formulacemu v situacích, kdy je možná jen jedna alternativa. Kladně orientovaná zjišťovací řečnická otázka

implikuje expresívně příznakovou negativní propozici /Umírá se u nás snad hladem?/, záporná afirmativní propozici /Neříkal jsem ti to?/. Kladně orientovaná doplňovací řečnická otázka je ekvivalentní expresívní, emfatické propoziční negaci /Kdo by pochyboval o jeho nevině?/, u záporně orientované jde o expresívní, emfatickou afirmaci /Kde se dnes nesvítí elektřinou?/.

Pro tázací věty s neotázkovou funkcí je příznačná změna polarity kladu a záporu, jakož i obrácená tendence k neutralizaci negace u zjišťovacích a doplňovacích větných struktur ve srovnání s tázacími větami s otázkovou funkcí.

PhDr. Mirek Čejka

/29. 11. 1984 - Prešov/

Podnety sovietskej jazykovedy

Z neprehľadnej produkcie sovietskych jazykovedcov v poslednom období sa vyberajú predovšetkým otázky vzťahu jazyka a myslenia a s tým súvisiace otázky lexikálnej sémantiky.

Jazyk sa chápe ako historicko-spoločenský jav, úzko súvisiaci s oblasťou myslenia. Z historického charakteru jazyka vyplýva úsilie používať kategórie marxistickej dialektiky pri vysvetľovaní vývinu jazyka. Rozlišujú sa tu jednak zmeny v jazyku /obyčajne vnútrojazykové a mimojazykové/, jednak rozvoj systému jazyka /tu sa hľadajú hybné sily tohto rozvoja/. Za základnú hybnú silu sa pokladajú vnútorné protiklady /hovorenie - vnímanie, myslenie - reč, jazyk - reč/. Podľa Lomteva uvádzané protiklady nie sú typickým prípadom, lebo

dialektické protiklady, resp. protirečenia sa vždy nejako riešia, obyčajne v súlade s vedúcim článkom protirečenia. Protiklad jazyk - reč sa však nijako nerieši, ostáva podstatným znakom jazyka.

V teórii znaku mnohí sovietski lingvisti a filozofi zastávajú unilateralistický názor, za znak pokladajú len materiálnu zložku jazykových výrazov. Niektorí však zastávajú bilateralistickú teóriu, opierajúc sa najmä o fakt, že nie slovo je odrazom skutočnosti, ale pojem. A potom bilaterálny jazykový znak je znakom pre pojem.

Proti teórii, podľa ktorej abstraktné ľudské myslenie sa môže diať iba na základe jazyka, Serebrennikov poukazuje na rozličné typy myslenia, ktoré sa neopiera o jazyk. Je to myslenie nazerajúce, obrazné, praktické, jazykovo kreatívne, pojmové a redukované.

Prínosom k teórii jazykového myslenia je pokus litovského filozofa Pavilionisa využiť pri výskume teóriu konceptu ako prvku, ktorý sprostredkuje indivíduu informácie o svete. Týmto konceptom sa umožňuje porozumenie výpovediam. Individuálne koncepty sa socializujú, a tak sa formuje celý konceptuálny systém. Podľa J. Horeckého treba pokročiť ďalej a budovať systém konceptualizátorov, myšlienkovo-rečových prostriedkov na konceptualizovanie sveta.

Zaujímavá je Nikitinova teória o štruktúre a kombinatorike lexikálneho významu. Rozlišuje priame a nepriame, druhotné významy. Pri prenesených významoch predkladá nové triedenie: implikácia /metonymia/, hyponymia a hypernymia /rod - druh/

asimilácia /metafora/. Lexikálny význam vymedzuje ako množinu sémantických príznakov. Rad obligatórnych sémantických príznakov tvorí intencionál, implikačné vzťahy majú za následok tvorenie implikacionálov, v ktorých sú neuzavreté množiny sémantických príznakov.

Pri kombinatorike Nikitin rozlišuje explikačnú a eliptickú determináciu v hĺbkovej /sémantickej/ štruktúre. Vzťahy medzi slovami vo výrazoch možno vymedziť ako konjunkciu a disjunkciu. Eliptická determinácia je dôležitá aj pre sémantiku adjektív.

Prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc.
/29. 11. 1984 - Nitra/

Vlastné meno v štylistickom systéme jazykového prejavu

Vlastné meno ako štyléma má pevné miesto v paradigmatickom systéme štylistickej klasifikácie slovnej zásoby. Jeho funkčné uplatnenie v jazykovom prejave bežnej proveniencie a v umeleckom texte má viacdimenzný charakter. Okrem základného pomenovacieho "zásahu" denotátu, pri ktorom ide zvyčajne o štandardizovanie /resp. štandardizáciu/ vlastného mena príslušnej konkrétnej osoby, sa v štylistickej rovine výrazne presadzujú jeho štýlotvorné a textotvorné potencie. Možno ich signalizačne načrtnúť takto:

1. denotát ako prvok objektívnej reality a jeho funkčné zapojenie do textu /prejavu/ v nepríznakovej podobe /oblasť objektívnych štýlov; medzi objektom a jeho identifikačným znakom je vzťah konformity/;

2. denotát ako prvok objektívnej reality a jeho funkčné zapojenie do textu /prejavu/ v príznakovej podobe /oblasť subjektívnych štýlov; medzi objektom a jeho identifikačným znakom je potenciálna akonformita/;

2.a/ modelová typizácia mien literárnych hrdinov na ich charakterizáciu podľa osobných a osobnostných znakov /postojová inklinácia autora textu, resp. prejavu k označovanému objektu/.

Vychádzajúc z uvedených vzťahov a základného pomenovacieho "projektu" autor umeleckého textu a spontánneho /zvyčajne nepripraveného/ prejavu koncipuje podobu vlastného mena podľa istej, štylisticky diferencovanej a zároveň aj hierarchizujúcej štruktúry /ako odraz celkového štylistického systému lexikálneho výraziva v prejave, resp. texte/, a to: subjektivizačné tendencie /kvalitatívne najvyšší stupeň tvorenia príznakovej podoby vlastného mena/, expresivizujúce tendencie, emocionálno-expresivizujúce tendencie, časovo-priestorové okolnosti /tlak témy/, textotvorné potencie vlastného mena /konektívna funkcia vlastného mena na udržiavanie perspektívy a retrospektívy základných motívov prehovorov/.

PhDr. František Ruščák, CSc.

/29. 11. 1984 - Prešov/

Výskum urbanonymie /názvy ulíc/ na východnom Slovensku

1. Pri klasifikácii vlastných mien sa názvy ulíc zaraďujú k toponymii, tvoria však špeciálnu kategóriu geografických

názvov, ktoré majú svoje osobitnosti. Vznikajú síce z potreby pomenovať určité časti ľudských sídlisk hlavne kvôli lepšej orientácii a v prvom rade v mestách, plnia teda identifikačno-komunikatívnu funkciu, ale ich pomenovanie sa nerobí tak spontánne, ako napríklad pri vzniku chotárnych názvov. Pri vzniku a ustaľovaní názvov ulíc je temer vždy prítomný zásah administratívy.

2. Naše výskumy ukazujú, že tvorenie názvov ulíc prešlo niekoľkými vývinovými fázami. Analýza genetickej štruktúry tohto tvorenia vytvára reťazový chronologický sled poznačený spoločensko-ekonomickými, politickými, sociálnymi a kultúrnymi aspektmi.

Už od 13. storočia sa ukazuje, že základnými motivačnými signálmi pomenovania ulíc bolo niekoľko skutočností:

pomenovanie a/ podľa toku riek, b/ podľa tvaru, veľkosti a polohy terénu, c/ podľa svetových strán, smeru, miesta, d/ podľa objektov atď.

V druhej fáze pomenovacieho procesu je závažný fakt, že mnohé východoslovenské mestá v minulosti rozširovali svoje obchodné kontakty, a tak vznikali vedľajšie ulice, ktoré obopínali hlavnú ulicu /námestie, ring, rínok .../.

V tretej fáze sa v názvoch ulíc odráža ďalší rozvoj, ktorý bol v nasledujúcich obdobiach veľmi prudký, a tak dovtedajšie pomenúvacie prostriedky sa motivačne vyčerpali a nepostačovali pomenovať pribúdajúce ulice. Začali sa objavovať nové, dovtedy nepoznané tendencie, ktoré sa opierali:
a/ o mená osôb majiteľov pozemkov, na ktorých sa vytvorili

ulice, b/ o mená mešťanostov, patrónov mesta, c/ o mená svätcov a cirkevných hodnostárov, d/ o mená známych významných osobností /historické, politické, vedecké, umelecké .../.

Prvé pokusy pomenovať ulice podľa významných osobností zaznamenávame až v 40. rokoch 19. storočia. Napríklad v zozname ulíc Prešova z roku 1850 /podľa Dziáka/ registrujeme Kossúth Lajos utca. Je to vlastne jediná ulica v Prešove nazvaná podľa maďarského politika. V Košiciach v zozname ulíc z roku 1870 nachádzame dve ulice /Barkóczy utcza a Hunyadi utcza/, v Bardejove v zozname ulíc z roku 1877 nenachádzame ani jednu ulicu pomenovanú podľa maďarských politikov, v roku 1896 jednu /Rákoczzi utcza/, v Rožňave v zozname ulíc z roku 1894 nachádzame dve ulice /Kossúth Lajos a Rákoczy/. Počet ulíc pomenovaných podľa osobností sa neustále zvyšoval po roku 1918 /Štefánikova, Šrobárova, Hodžova, Masarykova, Benešova .../.

3. Nebývalý rozvoj východoslovenských miest nastal až v súčasnom období /po roku 1945/. Hlavnými zdrojmi na pomenovania ulíc po oslobodení boli tieto skutočnosti: oslobodenie, významné udalosti, pamätné miesta, pokrokové tradície, významné domáce i zahraničné osobnosti v oblasti komunistického a robotníckeho hnutia, osobnosti vedy, techniky, školstva, kultúry, umenia ..., budovateľské úsilie - výstavba socializmu, socialistické vlastenectvo, družobné vzťahy, internacionálna spolupatričnosť, mierové hnutie a ďalšie aktuálne faktory.

Doc. PhDr. Michal Blicha, CSc.

/29. 11. 1984 - Prešov/

Metodologické otázky výskumu intonácie

Intonačný systém /ako každý iný systém/ predpokladá vymedzenie prvkov /inventár/ i vzťahov medzi nimi /štruktúra/. Inventár intonácie je sústava suprasegmentálnych javov, štruktúrou intonácie sú vzťahy medzi suprasegmentálnymi prvkami realizované a fungujúce v konkrétnom texte. Aj pri suprasegmentálnych javoch - podobne ako pri segmentálnych prvkoch - možno uvažovať o rozličných hladinách vzťahu jednotlivého a všeobecného, a teda aplikovať na tento zvukový subsystém tzv. syntetickú fonologickú teóriu, čo znamená - okrem iného - hľadať v intonačnom systéme paralely k fóne, foném a morfofonéme zo segmentálnej úrovne.

Pri skúmaní kvantity v spisovnej slovenčine ako fonologicko-dištinktívneho javu možno analogicky podľa jednotiek na segmentálnej úrovni definovať aj jednotky vyplývajúce z kvantity ako suprasegmentálneho javu: chrónu, chronému a morfochronému. Tieto úrovne špecifického vzťahu jednotlivého a všeobecného pri kvantite "vchádzajú" ako akustické príznaky súvisiace s časovou moduláciou hlasu do paralelných segmentálnych jednotiek: chróna sa realizuje na sonantickej fóne, chronéma na sonantickej foném e a morfochronéma na sonantickej morfofoném e.

Analýza kvantity v spisovnej slovenčine ponúka možnosti na úvahy aj o niektorých všeobecných teoretických problémoch fonológie a zároveň o viacerých sporných otázkach slovenského fonologického systému.

S riešením podstaty kvantity v spisovnej slovenčine bez-

prostredne súvisí aj otázka, či slovenčina je mórový alebo slabičný jazyk. Existuje viacero argumentov najmä z konkrétnej realizácie dĺžky nositeľov slabičnosti, že téza o mórovom chápaní kvantity v spisovnej slovenčine a v dôsledkoch aj o bifonematickom hodnotení slovenských dvojhlások je diskutabilná.

Pri skúmaní fonematického inventára vo fonologickom systéme treba postupovať komplexne: vymedzovať fonémy či varianty foném nielen podľa ich "radenia" v lineárnych reťazcoch, ale aj na základe hierarchie zvukových jednotiek - hláska - slabika.

Sledovanie činiteľov ovplyvňujúcich realizáciu chrómy na nositeľoch slabičnosti /na sonantických fónach/ potvrdilo, že kvantita je v slovenčine značne redundantný jav: prejavuje sa to v tendencii po skracovaní dlhej chrómy v konkrétnej výslovnosti. Dlhé nositele slabičnosti "ustupujú" v smere morfofonéma - fonéma - fóna.

Protiklad podľa dĺžky nositeľov slabičnosti /kvantitatívnosť - nekvantitatívnosť, Lg - Lg^{o}/, ktorý by sme mohli hodnotiť ako graduálny, sa v spisovnej slovenčine využíva ako fonologicko-dištinktívny; jeho schopnosť rozlišovať významy slov a tvarov sa však reguluje svojráznou neutralizáciou. Istou špecifikáciou neutralizácie protikladu Lg - Lg^{o} je neutralizácia protikladu /kontrastu/ krátky vokál - diftong.

Perspektívy výskumu intonácie treba vidieť najmä v hľadaní a hierarchizovaní variantných a invariantných zložiek intonačného systému v závislosti od sémantickej náplne textu

a v sledovaní ich diferencovaného využívania v jazykovej komunikácii.

PhDr. Ján Sabol, CSc.
/3. 12. 1984 - Košice/

Sémantická perspektíva vety a synonymia viet

Vychádza sa zo sémantickej analýzy paralelných deadjektívnych slovies typu sprísniť - sprísnieť, ktoré majú rovnaký denotatívny význam, ale odlišujú sa navzájom prítomnosťou, resp. neprítomnosťou subkategoriálneho sémantického komponentu kauzatívnosti. Vo vete sa význam týchto slovies premieta tak, že sa na nich budujú paralelné vety, medzi ktorými je synonymný vzťah /vety majú rovnaký denotatívny význam/, ale ich sémantická štruktúra /vychádzajúca z kategoriálnych komponentov v sémantike pomenovania/ je rozdielna. Možno to ilustrovať na príkladoch:

/1/ Dieťa znervóznilo rodiča.

/1a/Rodič znervóznel z dieťaťa/pre dieťa.

Agens vo vete /1/ a príčinná okolnosť vo vete /1a/ majú na úrovni sémantickej štruktúry vety rovnakú funkciu. Tomuto stavu na sémantickej úrovni zodpovedá aj stav na úrovni gramatickej štruktúry vety: agensu zodpovedá gramatický subjekt a príčinnej okolnosti zodpovedá príslovkové určenie príčiny. Pomenovania s funkciou gramatického subjektu a príslovkového určenia príčiny majú rovnakú sémantickú náplň. Možno predpokladať, že obidve uvedené funkcie v sémantickej štruktúre vety sa opierajú o spoločné východisko v hĺbkovej /nejazykovej/

štruktúre - v nej obidvom týmto sémantickým funkciám zodpovedá kauzátor.

Rozdielnosť sémantickej štruktúry súvisí s rozdielnosťou sémantickej perspektívy v obidvoch vetách a vyplýva z rozdielneho postoja podávateľa k výstavbe vety a jej sémantickej perspektíve /ide predovšetkým o výber sémantického východiska vety/. Preto je jazykovosémantická prezentácia komunikovaného obsahu v paralelných vetách s odlišnou sémantickou perspektívou rozdielna.

Z hľadiska rozoberanej problematiky je dôležité, že práve v jazykovosémantickej prezentácii komunikovaného obsahu sa vety, ktoré sú ináč synonymné, najviac od seba odlišujú. Týka sa to napríklad relácie medzi zodpovedajúcimi vetami s aktívnym a pasívnym slovesným rodom /resp. medzi vetami s aktívnou a neaktívnou /pasívnou/ perspektívou/, ako aj relácie medzi dvojicami viet viacerých ďalších typov, napríklad:

/2/ Od jazera zavial chlad.

/2a/ Od jazera zavialo chladom.

/3/ Ľudia zaplnili ulice.

/3a/ Ulice sa zaplnili ľuďmi.

/4/ Pocestný ťažko kráčal do vrchu.

/4a/ Pocestnému sa ťažko kráčalo do vrchu.

Prístup podávateľa k výstavbe vety a jazykovosémantickú prezentáciu komunikovaného obsahu treba pokladať za dôležité faktory, ktoré podmieňujú sémantický typ vety a sémantickú perspektívu vety.

PhDr. Ján Kačala, DrSc.

/6. 12. 1984 - Bratislava/

Systém verbálneho správania

Do systému verbálneho správania patria tri systémy: vlastný jazykový systém, konceptuálny systém a interakčný systém.

Vlastný jazykový systém je zložitý systém, v ktorom sú podsystémy usporiadané hierarchicky. Na najvyššom mieste je systém funkcií, jemu sú podriadené systém znakov a systém konštrukcií. Nasleduje systém kategórií, ďalej systém morfém a napokon systém prozodických vlastností a systém foném.

Prvky tohto systému sa využívajú pri uchopovaní a fixovaní objektov reálneho a myšlienkového sveta. Aby toto uchopovanie bolo možné, musí byť v systéme verbálneho správania systém konceptuálny, resp. systém konceptualizátorov a diferenciátorov. V systéme konceptualizátorov sú predovšetkým lokačné konceptualizátory, ktorými sa vyjadruje lokácia objektov v čase a priestore. Jazyková povaha konceptualizovaných objektov sa vyjadruje jazykovými konceptualizátormi, ako je procesuálnosť, kvalitatívnosť, kvantitatívnosť a i. Podrobnejšie sa objekty konceptualizujú takými prvkami, ako sú morfologické kategórie.

V systéme diferenciátorov sú prostriedky na vyjadrenie totožnosti /identifikátory/, skutočného stavu /aktualizátory/ a príčinných súvislostí /kauzátory/.

Vlastný jazykový systém sa využíva nielen pri poznávaní objektov, ale aj pri prenášaní poznatkov o objektoch účastníkom komunikácie. Na uskutočnenie tohto prenášania je potrebný interakčný systém. Na najvyššom mieste v tomto systéme

je systém komunikačných aktov /založený na teórii rečových aktov, komunikačných postupov a na teórii rečovej činnosti/.

V ďalšom systéme sú usporiadané výpoveďotvorné funkcie /umožňujúce formovať východisko výpovede /topik/, jadro výpovede, resp. to, čo je dané a čo je nové/. Na formovanie skutočnej podoby výpovede slúži systém predikátorov. Patria doň aktualizátory /paralelné s aktualizátormi v konceptuálnom systéme a s niektorými morfologickými kategóriami vo vlastnom jazykovom systéme/, modalizátory /prostriedky na vyjadrovanie modálnosti, postoja subjektu/ a kvalifikátory /prostriedky na vyjadrovanie štylistického hodnotenia výrazov/. Do paradigmatického systému patria pravidlá na vyberanie vhodných slovných tvarov z paradigiem tvoriacich časť systému morfém. Do paradigmatického systému patria aj pravidlá o používaní prozodických prostriedkov. Napokon do fonetického systému patria pravidlá o linearizácii, o radení foném a o javoch vyskytujúcich sa pri linearizácii /asimilácia, neutralizácia/.

Verbálny systém správania nie je izolovaný. Tvorí vlastne časť komunikačného systému, do ktorého patrí ešte napríklad systém paralingvistických prostriedkov, do istej miery aj systém extralingvistických prostriedkov využívaných pri komunikácii.

Teória verbálneho správania umožňuje syntetizovať výsledky bádania štruktúrnej /systémovej/ jazykovedy, ale aj psycholingvistiky, sociolingvistiky, štylistiky, teórie rečových aktov i teórie rečovej činnosti. Predstavuje tak pokus o systémový prístup k výskumu jazykovej komunikácie.

Prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc.

/14. 12. 1984 - Bratislava/

Poznatky z moskovskej konferencie o konfrontačnom výskume slovanskej slovotvorby

V dňoch 3. - 7. decembra 1984 sa v Moskve uskutočnila medzinárodná konferencia o konfrontačnom výskume tvorenia slov v slovanských jazykoch. Konferenciu organizoval Institut slavianovedenija i balkanistiki AN SSR. Na konferencii sa zúčastnilo 150 vedeckých pracovníkov, z toho 30 zo zahraničia: z ČSSR, PĽR, BĽR, NDR a Juhoslávie. Zo ZSSR sa na konferencii zúčastnili odborníci v danom odbore zo všetkých významnejších vysokoškolských a vedeckovýskumných stredísk Sovietskeho zväzu /Moskva, Leningrad, Kyjev, Odesa, Minsk, Jerevan, Grodno, Samarkand, Tomsk, Kišiňov, Vladivostok a i./. Hlavnou organizátorkou konferencie bola popredná pracovníčka v oblasti porovnávacieho výskumu slovanskej slovotvorby G. P. Neščimenková. Konferencia sa pripravovala dlho a veľmi starostlivo; svedčí o tom i zborník téz referátov, vydaný v redakcii G. P. Neščimenkovej a Z. M. Volockej vo vydavateľstve Nauka v Moskve 1984 a zavčasu rozoslaný všetkým prihláseným účastníkom konferencie. Konferencia bola obsahovo veľmi bohatá. Odznelo na nej 61 referátov, z toho 23 referátov zahraničných účastníkov. Každý z 9 účastníkov z ČSSR vystúpil so samostatným referátom.

Referáty sa týkali prakticky všetkých stránok, metodologických i materiálových problémov a perspektív porovnávacieho výskumu tvorenia slov. Prerokúvali sa problémy klasifikácie slovotvorne motivovaných slov, základné pojmy teórie tvorenia slov, paralelné procesy tvorenia nových lexikálnych

jednotiek v slovanských jazykoch v súvislosti s internacionalizačnými procesmi, ktoré v nich v súčasnosti prebiehajú, veľa pozornosti sa venovalo kvantitatívnym a štatistickým výskumom založeným na materiáli z veľkých výkladových, frekvenčných a retrográdnych slovníkov jednotlivých slovanských jazykov, porovnávala sa slovotvorba v spisovnom jazyku a v nárečiach a nadhodili sa aj problémy porovnávacieho výskumu slovotvorby slovanských a neslovanských jazykov. Hoci najzásadnejšie príspevky predniesli na konferencii najpopredneiší sovietski derivatológovia, vo veľkej väčšine referátov odznelo veľa prejavov uznania voči výsledkom dosiahnutým v československej náuke o tvorení slov, najmä voči metodologickým východiskám, ktoré už v šesťdesiatych rokoch vypracovali poprední československí bádatelia M. Dokulil a J. Horecký. Z veľkého množstva nových podnetov, ktoré odzneli v prednáškach na konferencii, treba azda zvlášť vyzdvihnúť myšlienky N. I. Tolstého o vzájomnom vzťahu slovotvorby a sémantických polí, O. P. Jermakovovej a J. A. Zemskej o novom pohľade na pojem vnútornej formy slova, G. P. Neščimenkovej o centre a periférii slovotvornej kategórie, A. N. Supruna o vzťahu synchrónie a diachrónie v slovotvorbe, A. N. Tichonova o porovnávacom výskume slovotvorných hniezd v slovanských jazykoch, V. M. Nikiteviča o novom pojme nomémy ako východiskovej jednotky porovnávacieho skúmania slovotvorby, J. S. Kubriakovovej o kategóriách pádovej gramatiky a ich uplatnení vo výskume slovotvorby, V. V. Lopatina o vzájomnom vzťahu slovotvorných postupov a slovotvorných kategórií, V. V. Ivanova o slovotvorbe a etymológii atď. Zo zahraničných účastníkov pozoruhodné boli najmä referáty A. Bartoszewicza /PĽR/ o porovnávaní slovotvorby ako dynamického procesu v slovanských jazykoch, I. Ohnheiserovej /NDR/ o pojmoch kompenzácie a variácie pri porovnávaní slovotvorby nepríbuzných jazykov /ruština - nemčina/ a P. Džambazova /BĽR/ o vzájomnom vzťahu slovotvorby a metonymie. Všetky referáty československých účastníkov vzbudili priaznivý ohlas a živú diskusiu. Osobitnú pozornosť vyvolali referáty K. Buzássyovej o modelovaní slovotvorby na úrovni slovotvorných paradigiem, V. Strakovej o možnostiach porovnávacieho skúmania slovotvorby v smere výraz - obsah a opačne, M. Knappovej o základných parametroch porovnávania slovotvorných systémov a J. Bosáka o morfematickom členení odvodených slov.

Texty všetkých referátov prednesených na konferencii budú publikované v osobitnom zborníku. Konferencia schválila závery, v ktorých o. i. odporúča Medzinárodnému komitétu slavistov utvoriť osobitnú komisiu pre porovnávací výskum slovotvorby slovanských jazykov a organizovať v 3-5 ročných cykloch ďalšie konferencie o porovnávacom výskume slovanskej slovotvorby vždy v inej slovanskej krajine.

Konferenciu možno pokladať časovo i obsahovo za veľmi aktuálnu. Za posledných 20 rokov sa v slovotvorných výskumoch dospelo k celému radu teoretických i materiálových zovšeobecnení. A tak napriek niektorým skeptickým hlasom, ktoré odzneli aj na tejto konferencii, možno konštatovať, že konfrontačný výskum slovanskej slovotvorby sa stal aktuálnou bádateľskou

úlohou a má už solídnu teoretickú i materiálovú základňu, na ktorej sa pri výskume dá budovať. Moskovská konferencia to v mnohých smeroch potvrdila.

Doc. PhDr. Juraj Furdík, CSc.
/20. 12. 1984 - Prešov/

K pôvodu, pravopisu a výslovnosti dolnozemského slovenského mestečka Nadlak

V staršej slovenskej literatúre sa uvádzala a odôvodňovala maďarská pravopisná podoba názvu Nadlak, ktoré však nie je v súlade s najstaršími zápismi tohto mena, lebo tie vyzerajú takto: 1313 - Nogh-lok, Noghlok, Noglok, 1421 - Naglak, 1424 - Nagh-laak, 1427 - Naghlak, 1462 - Naghlaak, 1488 - Nagylak, 1550 - Nadlaeck, 1559 - Nadlog, 1596 - Nagy Lak, 1597 - Nagilak, 1654 - Nagy-Lax, 1656 - Nadgy Lak.

Uvádzame argumenty, ktoré dokazujú slovanský pôvod názvu tohto mestečka. Vychádzame z faktu, že názov sa skladá z dvoch významových častí, ako to jednoznačne potvrdzujú i zápisy.

Vznik názvu objasňujeme takto:

1. Prvú časť názvu odvodzujeme zo starých slovanských názvov jó n-ogъ, in-ogъ, nogъ, čo znamená meno vtáka. Opierali sme sa pritom o Macheka, Holuba a Fasmera.

2. Druhú časť môžeme jednoznačnejšie odvodiť tiež zo staršieho slovanského názvu: lok,lonka /Holub/, lek /Machek/.

3. Z toho usudzujeme, že prví Slovania, ktorí tieto kraje

obývali, usadili sa tam, kde bola vtáčia /alebo podľa mena vtáka/ lúka.

4. Názov osady v pôvodnej podobe prebrali a určovali jej ďalší obyvatelia.

Dosť nejednotný je ešte aj dnes pravopis a výslovnosť slova Nadlak. Z uvedených zápisov vidieť, že maďarská podoba tohto názvu sa presadzovala veľmi pomaly, výraznejšie sa presadila až v 18. storočí. Podoba Naďlak pritom prenikla aj do slovenskej pravopisnej praxe a ustálila sa aj v staršej slovenskej literatúre /podobne i výslovnosť/. Dnes čoraz častejšie sa používa i podoba Nadlak, teda s tvrdým d. Osvojili si ju najmä tí, čo častejšie prichádzajú do kontaktu so živou výslovnosťou tohto názvu.

Nazdávame sa, že názov tohto mestečka by sa mal jednotne písať a vyslovovať s tvrdým d, teda Nadlak, lebo takto je to v súlade s jeho najstaršími historickými zápismi.

Doc. PhDr. Pavel Rohárik, CSc.
/20. 12. 1984 - Prešov/

K básnickému prekladu Goetheho do slovenčiny

Východisko skúmania možností a hraníc prekladu tvoria úvahy a model troch onticky rozličných rovín jazykového znaku /fyzikálnej, individuálno- a sociálno-psychickej/, ktoré autor predložil na sympóziu Zeichen und System der Sprache v Erfurte 1959. Tam predložené zložky jazykovej komunikácie sú po spresnení termínom umelá štruktúra a po doplnení ďalšími systémom jazyka /B-langue/ vhodné aj na prehľadné riešeni

otázok teórie prekladu, v zmysle modelu východiska prekladu:

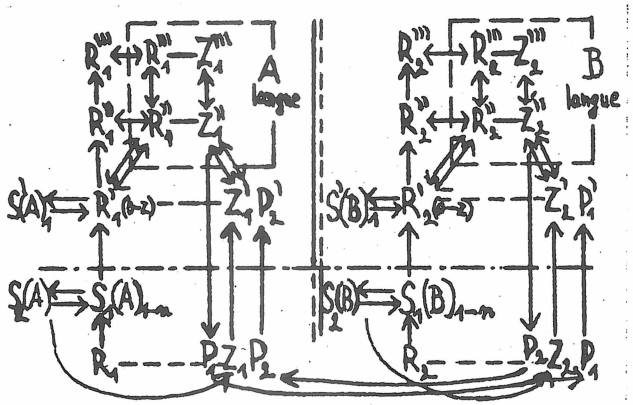

Vysvetlenie symbolov. /Každý symbol zodpovedá reálnej veci, vzťahu alebo psychickému stavu./ Bodkočiarkovaná línia nad subjektami $S/A/_{1-n}$ $S/B/_{1-n}$ naznačuje psychofyzickú hranicu medzi transfenomenálnym /objektívne fyzikálne/ skutočným a fenomenálnym svetom, ktorá existuje v centrálnom nervovom systéme subjektu, ktorú popiera iba naivný realizmus. Svet si uvedomujeme iba tak, ako sa nám prostredníctvom c.n.s javí. Jeho objektívna kvalita a podstata pred touto hranicou je cieľom nášho poznania. R = reálny svet; $S/A/_{1-n}$, $S/B/_{1-n}$ = subjekty 1-n spoločenstiev A, B; P = produkt reči; Z = znak fyzikálne akustický. Symboly S', R', Z', P' = vnemy, S'', R'' atď. = predstavy, S'''... = pojmy. Šípky od R k S, aj inde v modeli = kauzálne pôsobenie určitého smeru. Prerušovaná spojnica napr. medzi R_1---P_1Z_1 = akauzálny, fyzikálne arbitrérny, koincidný vzťah. Spojnicou spojený útvar R_1''—Z_1'' = znak

v Saussurovom zmysle: umelá štrukturálna väzba, ktorá vznikla z koincidnej väzby R_1'---Z_1' opakovanými korektúrami v procese pokusov o komunikáciu napríklad medzi $S/A/_1$ a $S/A/_2$, ktorá sa napokon v pamäti všetkých subjektov spoločenstva A zafixovala ako záväzná. Utvorené všeobecné predstavy R'', štruktúrne viazané k všeobecnej predstave zvuku znaku Z''/v Saussurovom zmysle/, spolu s termínmi R''', viazanými k definovaným znakovým symbolom Z''', tvoria ako systém subsystémov umelých štruktúr znakov jazykový systém spoločenstva A, langue v Saussurovom zmysle.

Jazykový systém A, B atď., vznikol každý z odlišného, pradávno napoly zámerne vydaného zvuku, ktorý pradávno koincidoval s odlišným zážitkom objektívne reálneho predmetu. Preto každý langue má odlišnú štruktúru zvukov i významov. Preto rečový produkt P_2, vytvorený pomocou štruktúry B-langue, nie je v spoločenstve A zrozumiteľný a treba ho preložiť, to znamená transformovať pomocou štruktúr langue A do rečového produktu P_1. Iba potom je zrozumiteľný všetkým členom spoločenstva A.

Kauzálne pôsobenia R, S_{1-n}, postupujú z roviny vnemov buď do roviny predstáv a ďalej do roviny pojmového, najmä tvorivého myslenia /R'''/, alebo sa asociatívnymi dráhami prepájajú na znakové štruktúry jazykového systému a môžu viesť k prostému rečovému produktu. Pri netvorivom vnímaní a myslení langue spätnými väzbami ovplyvňuje aj vnímanie sveta i myslenie o ňom.

Dvojitá čiara medzi individuálnym a sociálnym vedomím

A-spoločenstva a medzi sociálnym vedomím spoločenstva B predstavuje bariéru psychiky /keďže medzi vedomím subjektov niet priamych psychických vzťahov/, a navyše aj etnickú, prípadne štátnu hranicu, ktorá je fyzikálne reálna a prípadne zdôraznená ostnatými drôtmi, mínami a cenzúrou, ktorá množstvo textov, rečových produktov ani na preklad nepovolí. Preto prekladateľ musí prekonať dve objektívne bariéry: 1. $S'A/_{1-n} \longleftarrow R_1'/o,z/ \parallel S'B/_{1-n} \longleftarrow R_2'/o,z/$; 2. $P_2' \mid$ A-langue; alebo: $P_1' \mid$B-langue, to znamená hranicu odlišnej štruktúry cudzieho rečového produktu. Goethe to vyjadril precízne: Kto chce chápať tvorenie básne, musí ísť do krajiny poézie, kto chce chápať básnika, musí ísť do krajiny básnika. Subjektívnych bariér ekvivalentného prekladu je viac: od neschopnosti až po zlú vôľu, existujúce hranice využiť a zneužiť.

Keďže "objektívne reálne" sú nielen fyzikálna realita, ale aj odlišné ľudské subjekty, a teda aj spoločenstvá so svojimi odlišnými dejinami, kultúrami a systémami komunikácie, so špecifikami vo vnímaní, myslení, cítení, nemožno argumentovať v teórii prekladu "dominantnou úlohou objektívnej reality" v sémantickom trojuholníku, ktorý je navyše umelou abstrakciou a ani nenaznačuje obťažnosť transformácie rozličných štruktúr jazykov. Ale práve pre túto obťažnosť plní preklad - ak je ekvivalentný - vznešenú funkciu zbližovania ľudstva.

Sú zhruba /okrem filozofického, náboženského a politického/ dva typy textu: 1. vedecký, s definovanými pojmami a symbolmi, vyjadrujúci ontologický aspekt reality, a 2. text umelecký, v ktorom okrem kognitívnych komponentov majú hodnotu aj špecifické subjektové komponenty všeobecných predstáv i jazykových zvukov. Nekorektný preklad vedeckého textu je úplne bezcenný, neprijateľný; striktne neprijateľný a pranierovaný by mal byť aj "umelecký" text, v ktorom kognitívne komponenty básnického originálu sú preložené falošne. Prvým štádiom prekladu básnického textu je korektná interpretácia jeho kognitívnych komponentov; toto štádium má preklad spoločné s komentárom, prípadne s kritikou textu. Ak je interpretácia nekorektná a ak je navyše falošne preložená, je preklad bezcenný, prípadne škodlivý, pretože odcudzuje rozličné kultúry, respektíve spoločenstvá, namiesto aby ich zbližoval. Taký typ interpretácie Goetheho textu predstavuje preklad knihy R. Friedenthala "Goethe".

Tak ako sú pre Goetheho básnické dielo typické jeho k všeľudskosti smerujúce kognitívne komponenty, tak je pre jeho estetické prostriedky typická spevnosť, prostota až ľudovosť, stručnosť až sústredená údernosť, úplná absencia abstraktnej špekulatívnosti.

Podnetom týchto úvah bol preklad predposlednej slohy Goetheho básne "Na Mesiac" a veršov z "Fausta", komentovaných vo Friedenthalovej knihe. Ako doklad, že "Goethe bol krajčírskou dušičkou", sa v knihe uvádza: "Blažený, kto bezo zloby pred svetom sa uzavrie, stiskne ruku priateľovi a s ním cíti, ako vrie...". Povýšením významu nezmyselného rýmovania nad skutočný kognitívny zmysel veršov sa obsah a funkcia Goetheho básne stavia na hlavu. Tak je to aj

v prípade prekladov veršov z "Fausta" v knihe Friedenthalovej, prekladu básní v knihe "Vo vlastnom zrkadle", vo "Faustovských reflexiách" /s výnimkou prekladov J. Kostru/ a aj v kompletnom preklade "Fausta". Keďže estetická stránka poézie je nepreložiteľná, je iba tvorivo napodobiteľná, možno povedať, že dosiaľ niet korektného prekladu básnického diela Goetheho do slovenčiny. Prvým krokom ku kongeniálnemu prekladu by bol preklad najmä "Fausta" do prostej prózy s vedeckým komentárom.

Aj v preklade iných Goetheho textov možno poukázať na hlboké nedostatky. Aj v nich, tak ako pri preklade "Fausta" prekladateľ musí správne chápať aj Goetheho dialekticky Pannaturalistický svetonáhľad, v ktorom príroda/boh/ bola limitnou ideologickou kategóriou - ak má správne preložiť vo "Faustovi" hoci len výrazy "Der Herr" /Boh, nie "Pán"/, "Der Alte" /Starec, nie "Starý"/ a nepodliehať chybne ironizujúcemu komentátorovi Goetheho. Inak sa stane z Mefistofela náboženský diabol a Faust, "dobrý človek", bude trpieť namiesto "neurčitého nutkania" temným pudom, túžbou alebo dokonca vrením. V preklade "Fausta" aj lyriky Goetheho sú aj oveľa vážnejšie posuny kognitívnych komponentov.

PhDr. Bohumil Valehrach-Schaefer
/12. 2. 1985 - Bratislava/

Organizácia slovnej zásoby

Pre utváranie, štruktúrovanosť a vývin slovnej zásoby ako zložitého a mnohotvárneho systému sú príznačné najvšeobecnejšie zákonitosti a kategórie dialektiky, ktoré odrážajú rozličné, a to podstatné stránky slovnej zásoby ako prvkov objektívnej reality. Pôsobia spolu so špecifickými princípmi organizácie, ktoré sú príznačné pre štruktúrovanosť lexikálno-sémantických systémov. Keď hovoríme o systémovej organizácii slovnej zásoby, vzťahuje sa to na jej homogénnejšie zložky. K homogénnejším triedam sa dostaneme cez ich štruktúrno-semiologickú charakteristiku.

Vnútorným zdrojom lexikálno-sémantického vývinu je zákon jednoty a boja protikladov. Vonkajšie protirečenia vidíme napríklad vo vzťahu medzi rozširujúcimi sa pomenovacími potrebami a jestvujúcim súborom lexikálnych prvkov. Vnútornými protirečeniami sa vyznačuje napríklad lexikálny význam. Keď sa isté zmeny lexikálnej spájateľnosti dajú hodnotiť ako výraz zmeny sémantickej spájateľnosti /t.j. ako kvalitatívna zmena, čiže zmena lexikálneho významu/, ide o zákon prechodu kvantitatívnych zmien na kvalitatívne.

Paradigmatické a syntagmatické lexikálno-sémantické vzťahy, ktoré sa hodnotia ako systémové, majú rozličnú povahu. Celú slovnú zásobu štruktúrujú tieto paradigmatické vzťahy: inkompatibilita /od obvyklého významového rozdielu, heterosémie, treba odlíšiť prípady, keď formou rozdielne lexikálne jednotky majú niektoré odlišné, ale aj spoločné významové komponenty; ide o vzťah týkajúci sa prvkov triedy patriacej k spoločnému nadradenému pojmu/, hyperonymia-hyponymia /ide o jednostrannú inklúziu, ktorá zahrnuje také vzťahy ako celok - časť, súbor - prvok súboru, všeobecné - jednotlivé/, princíp opozície

/k dvojčlenným opozitným vzťahom patrí antonymia, komplementárnosť a konverzia, viaceré typy má aj viacčlenná opozícia/. Slovo tvorí jednota /jazykovo štruktúrovaného/ obsahu a formy. V prirodzených jazykoch sa často narúša ideálny prípad, že by sa jeden obsah vyjadroval jednou formou. Jedna seméma sa môže vyjadrovať viacerými lexémami a na jednu lexému sa môžu viazať viaceré semémy. Synonymia má medzi významovými vzťahmi osobitné postavenie jazykovým stvárňovaním rovnakého alebo blízkeho psychického obsahu. Polysémia /s jednou lexémou sa spájajú viaceré semémy, ktoré majú niekoľko príznakov spoločných, a odlišujú sa špecifickým príznakom/ a homonymia /sémantické príznaky sú natoľko vzdialené, že sa nedá hovoriť o významovej súvislosti/ sú názorným príkladom kontinuálnych vzťahov v jazyku. Prostredníctvom svojej formálnej stránky sa lexikálna jednotka začleňuje do slovotvorných polí a slovotvorných hniezd. Systémovú povahu má aj lineárna hierarchizácia lexikálnych prvkov /paradigma je homogénny, syntagma heterogénny systém/.

Pre základný slovný fond sú príznačné otvorené čiastkové systémy. Rekonštruujeme ich paralelným uplatňovaním onomaziologického a semaziologického hľadiska. V tomto zložitom útvare sa jednotlivé semémy príslušných lexikálnych prvkov začleňujú do rozličných relatívne uzavretých súborov /sémantických polí/ patriacich k jednému hyperonymu. Jednotlivé polia na seba jednak nadväzujú, jednak sa pretínajú. Pri takejto zložitej štruktúrnej organizovanosti vstupuje každá lexikálna jednotka do viacnásobných lexikálno-sémantických vzťahov

a v čiastkovom systéme má svoje postavenie /lexikálnu platnosť/, ktoré je historicky menlivé.

Doc. PhDr. Vincent Blanár, DrSc.
/19. 2. 1985 - Nitra/

Terminologizácia v súčasnej slovenčine

Terminologizácia je proces, ktorým sa slovo z bežnej reči, spravidla štylistickej neutrálne, stáva termínom v niektorom vednom alebo výrobnom odbore. S terminologizáciou nerozlučne súvisí determinologizácia, proces, ktorým sa pôvodne úzko odborný termín, s presne vymedzeným významom a miestom v systéme pojmov, dostáva do širokého používania, a tým stráca definitorickú a systémovú jednoznačnosť.

Pod terminologizáciou a determinologizáciou v širšom úmysle treba však rozumieť aj iný proces: prenikanie odborných termínov do textov rozličného druhu /najmä popularizačných a publicistických, ale v menšej miere aj do prozaických a básnických/. V takomto prípade však ide skôr o presýtenosť textov termínmi. Na druhej strane možno pozorovať úsilie o determinologizáciu textu, o vysvetľovanie významu príliš odborných termínov.

Pri terminologizácii v užšom zmysle sa prejavuje zreteľná tendencia po zovšeobecňovaní. Namiesto bežných termínov družstvo a štátny majetok sa dnes používa spoločný termín poľnohospodársky podnik, respektíve poľnohospodársky komplex /ak ide o združenie viacerých výrobných orientácií/. V botanickej nomeklatúre sa upúšťa od pomenovania rastlín podľa mena objaviteľa alebo od dedikačných názvov, no na druhej strane sa znova objavu-

jú vlastné mená v názvoch ako gailardia, vejmutovka, mertenska. V názvoch odrôd jahôd sa dokonca znova používajú osobné mená typu Tamara, Karmen.

Aj v takých moderných vedných odboroch, ako je matematika alebo kybernetika, sa preberajú termíny z bežnej slovnej zásoby. V teórii grafov sú napríklad bežné termíny hrana, vrchol, most, slučka, trať, cesta, dráha, v počítačovej technike napríklad kľúč, okienko, abeceda, adresa.

Pozoruhodná je terminologizácia číslovkových substantív. Popri starších názvoch typu dvojka bez kormidelníka, stovka, štvrtka sa často vyskytujú pomenovania rozličných akcií: šenkvická dvadsiatka /beh na 20 km v Šenkviciach/, kroměřížska osmička /súťaž osemmilimetrových filmov v Kroměříži/. Menej často sa terminologizujú prídavné mená /napríklad budovateľský tábor, hostiteľský jazyk/, nezriedka sa však v termínoch využívajú trpné príčastia: strihaný trávnik, delený zber, tečovaná lopta.

Popri sémantickej a lexikálnej terminologizácii sa uplatňuje aj terminologizácia niektorých slovotvorných spôsobov a prostriedkov, najmä sufixov /známa valenčná sústava v chémii/, prípony -ovitý, -atý, respektíve v pl. -ovité, -até v botanickej a zoologickej nomenklatúre /pľúcnaté/. Ako terminologizačné prostriedky sa využívajú aj niektoré gramatické kategórie, napríklad kategória ženského rodu v type hádzaná, kategória čísla v názvoch ako tuky, soli.

Analýza mnohých príkladov ukazuje, že proces terminologizácie prechádza niekoľkými štádiami: často už zaniká, ale

v mnohých odboroch je stále živý, niekde sa zase obnovuje. Niekedy preniká bežné slovo do viacerých odborov /napríklad koreň do jazykovedy, botaniky, stomatológie, matematiky/, niekedy sa prenáša termín z jedného odboru do iného /napríklad medvedík zo zoológie do botaniky/, takže ide vlastne o transterminologizáciu.

Prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc.
/26. 2. 1985 - Bratislava/

Štyridsať rokov rozvoja jazykovej kultúry na Slovensku

1. Slovenská jazykoveda ako dôležitá zložka rozvíjania socialistickej vedy, kultúry a socialistického vzdelávania dosiahla od r. 1945 vysoký stupeň rozvoja vo všetkých čiastkových disciplínach, a to tak z hľadiska základného výskumu, ako aj vo svojej aplikatívnej zložke a v rozširovaní výsledkov základného výskumu.

2. V oblasti jazykovej kultúry sa po roku 1945 začalo pracovať programovo a cieľavedome. Slovenskí jazykovedci sa usilovali stabilizovať spisovný úzus prípravou a vydávaním základných jazykových príručiek /Pravidlá slovenského pravopisu, Slovenská gramatika, Slovník slovenského jazyka a i./ a programovými štúdiami v jazykovedných časopisoch, jazykovými rubrikami v dennej a periodickej tlači a rozhlasovou jazykovou poradňou. Dobré teoretické zázemie pre túto prácu utvorili aj dve konferencie v r. 1955: konferencia o jazykovej norme a konferencia o jazyku novín, ďalej viaceré práce orientované na jazykovú kultúru /napríklad kniha J. Horeckého Kultúra slo-

venského slova, 1956/.

3. Na prácu v jazykovej kultúre a na jazykovú kultúru v 50. rokoch aktívne vplývala aj kodifikačná činnosť v okruhu slovenskej terminológie a časopis Slovenské odborné názvoslovie.

4. Šesťdesiate roky boli v jazykovej kultúre rokmi hľadania nových ciest k používateľovi spisovnej slovenčiny. Vyznačovali sa preto nezvyčajnou aktivitou jazykovedcov, ale aj časti kultúrnej verejnosti /spisovatelia, vplyvní redakční pracovníci, časopis Kultúrny život atď./. Okrem dvoch konferencií o jazyku umeleckej prózy sa na Slovensku konali viaceré konferencie o problémoch súčasného spisovného jazyka a jej kultúry, ktoré dali novú orientáciu aj úsiliu jazykovedcov a kultúrnej verejnosti o zvyšovanie úrovne jazykovej kultúry. Bol založený časopis Kultúra slova /1967/, jazykové rubriky v dennej tlači /Pravda, Práca, Večerník/, pravidelne fungovala jazyková poradňa Čs. rozhlasu v Bratislave, rozrastala sa publikačná činnosť v oblasti jazykovej kultúry /knižná i časopisecká/.

Druhá polovica 60. rokov bola aj v oblasti jazykovej kultúry poznačená krízovými rokmi 1968-1969. Chyby sa tu robili najmä pre celkovú politickú dezorientáciu, ako aj pre nedostatočnú aplikáciu princípov leninského riešenia národnostnej otázky najmä vo vzťahu slovenčiny a češtiny. Bežná a každodenná práca jazykovedcov v oblasti jazykovej kultúry nevybočovala z rámca správnej a progresívnej nápravnej a výchovnej práce.

5. Jednou z rozhodujúcich zložiek práce v oblasti jazykovej kultúry a jazykovej výchovy bola a je práca oddelenia

jazykovej kultúry Jazykovedného ústavu Ľ. Št-ra SAV: tvorba časopisu Kultúra slova, vedenie jazykových rubrík, telefonická a listová jazyková poradňa, redakcia ČSN, odborových noriem a noriem RVHP, jazyková poradňa spojená s jazykovou expertízou, jazyková úprava vyhlášok a návrhov zákonov, prednášky a besedy o jazykovej kultúre atď.

6. Osobitne treba hodnotiť aj prácu v jazykovej kultúre, ktorú vykonávali a vykonávajú jazykovedci z filozofických a pedagogických fakúlt /J. Mistrík, Á. Kráľ, R. Krajčovič, J. Findra, J. Jacko a i./. Kladne treba v tomto smere hodnotiť prácu vydavateľstiev, redakcií a viacerých riadiacich inštitúcií, učiteľov slovenského jazyka na všetkých stupňoch škôl.

7. Na základe marxistického chápania jazyka ako nástroja myslenia, poznania a dorozumievania a za všestrannej podpory najvyšších stranických a štátnych orgánov dosiahla spisovná slovenčina a jej kultúra v mierových rokoch budovania socialitickej spoločnosti vysoký stupeň rozvoja a komunikatívnej dokonalosti.

PhDr. František Kočiš, CSc.
/12. 3. 1985 - Bratislava/

K žánrovým a jazykovým otázkam príslovia a iných parémií

Paremiologický fond prirodzeného jazyka je veľmi široký a rôznorodý. Preto sa očakáva jeho vnútorná členitosť na jednotlivé útvary.

Prístupy paremiológov aj literárnych vedcov a jazykoved-

cov k vymedzovaniu paremiologických žánrov boli a sú značne diferencované. Na jednej strane je to prístup, podľa ktorého sa celý paremiologický fond jazyka zahrnuje pod nečlenený názov príslovie, na druhej strane sú prístupy vymedzujúce desať, ba aj viacej osobitných žánrov parémií /napríklad A. Tylor/.

Pri vymedzovaní príslovia nadväzujeme na Permiakovove a Mukařovského prístupy k jeho opisu, pričom sa zreteľnejšie využívajú bádateľské postupy frazeológie. Komplexný prístup k danej otázke dovoľuje vymedziť centrálne typy prísloví a na druhej strane príslovia, ktoré majú viaceré znaky spoločné s ďalšími parémiami.

Nový prístup sa uplatňuje aj pri určovaní porekadiel. Ten dovoľuje pomerne presvedčivo odlíšiť porekadlo jednak od prísloví a ďalších paremiologických útvarov, jednak od vlastných frazém, a to od frazém s vetnou aj nevetnou výstavbou.

Pranostiky nie sú celkom osobitným základným paremiologickým útvarom, ale sú tematicky a komunikatívne vyčleneným podtypom prísloví alebo porekadiel. Vyčleňujú sa teda až na ďalšej rovine diferencovania paremiologických žánrov. Odmieta sa však úplné popieranie osobitosti pranostík. Dôvody takéhoto postupu sa odvodzujú zo špecifických prejavov frazeologizačného procesu pri pranostikách.

Ako špecifický paremiologický útvar sa vymedzuje aj povrávka. Na rozdiel od predchádzajúcich druhov parémií sa vyzdvihuje jej situačná zakotvenosť, ktorá je v zreteľnej opozícii s úplnou alebo aspoň parciálnou zovšeobecnenosťou

významu predchádzajúcich jednotiek. Povrávka sa určuje ako veľmi dynamický útvar, ktorý často umožňuje vznik nových prísloví, porekadiel alebo iných parémií.

Doc. PhDr. Jozef Mlacek, CSc.

/14. 3. 1985 - Trnava/

K metodike vyučovania jazyka

Metódy v jazykovom vyučovaní majú byť prostriedkom na uplatnenie samostatnej, aktívnej a tvorivej práce žiakov.

Za pokus o aplikáciu nových tendencií v jazykovom vyučovaní treba považovať aj súbor pracovných listov pre 5. - 8. ročník ZŠ.

Teoretickým východiskom pri tvorbe súboru pracovných listov bola vedecky a metodologicky rozpracovaná všeobecná teória vyučovania a teória vyučovania materinského jazyka.

Pedagogika, didaktika a psychodidaktika pripisujú akémukoľvek cvičeniu úlohu upevňovať vedomosti a získavať zručnosti a návyky. Toto v plnom rozsahu platí aj o jazykových cvičeniach v navrhovaných pracovných listoch, pretože prostredníctvom tejto zámerne opakovanej činnosti žiaci poznávajú jazykové prostriedky a získavajú zručnosť využívať ich v praxi.

Zámerom pracovných listov boli nácvik a výchova schopnosti spájať izolované vlastnosti javov do celkového systému. V jazykovom vyučovaní ide o vzájomný prienik jazykových rovín realizovaný prostredníctvom proaktívneho i retroaktívneho transferu.

Didakticky správne koncipovaný pracovný list sa stáva

výrazným prostriedkom aktivizácie žiaka, jeho funkčnosť je daná tým, že v centre jeho pozornosti sú podstatné javy jazykového učiva, bez ktorých žiak nemôže vidieť súvislosti medzi jednotlivými javmi. Žiaci si totiž v jazykovom vyučovaní nemôžu osvojovať len jednotlivé prvky jazykového učiva, izolované jazykové pojmy, ale celé poznatkové sústavy, celý systém, aby prostredníctvom morfologických, syntaktických, štylistických či iných charakteristík poznali a využívali jazyk v jeho dominantnej - komunikatívnej - funkcii.

Pri tvorbe pracovných listov sa využili predovšetkým väzby medzi morfológiou a syntaxou a využili sa všetky tri koncepcie vetnej skladby - klasická, vetnočlenská, syntagmatická i sémantická, t.j. využil sa komplexný a syntetizujúci pohľad závislostnej syntaxe.

PaedDr. Katarína Balážiková

/3. 4. 1985 - Trnava/

Štyridsať rokov slovakistiky na Slovensku

Referát má tieto tri časti: 1. východisko slovakistického výskumu po r. 1945; 2. rozvoj a hlavné výsledky jednotlivých disciplín; 3. niektoré perspektívne úlohy.

1. Východisko slovakistického výskumu po r. 1945 bolo úzke: svedčí o tom najmä to, že pred r. 1945 neboli dokončené diela z oblasti základného výskumu slovenského jazyka, ako aj vedecká gramatika, veľký výkladový slovník súčasnej slovenčiny, historický a nárečový slovník a iné.

Po oslobodení badať úspešný nástup slovenskej jazykovedy

do riešenia teoretických otázok. Zreteľne sa to prejavuje napríklad v príspevkoch uverejnených v časopise Slovo a tvar, ukazujú to aj niektoré samostatné knižné práce.

Po februári 1948 sa formuluje vo vzťahu k jazykovede nová spoločenská objednávka. Je ňou komplexný výskum slovenského národného jazyka a jeho vzťahov k iným jazykom, tvorba syntetických diel o slovenčine, komplexných opisov jednotlivých rovín spisovnej slovenčiny, výskum dejín slovenčiny a dejín spisovnej slovenčiny, štylistiky slovenského jazyka, a to s dôrazom na výskum súčasnej spisovnej slovenčiny a jej kultúry. Popri takto chápanom výskume národného jazyka sa sústavná pozornosť venovala výskumu teoretických otázok jazyka a metodologických otázok jazykovedy.

Na takto orientovaný výskum sa utvorila a rozvinula primeraná organizačná báza: 1. základné jazykovedné pracovisko v rámci Slovenskej akadémie vied, t.j. Jazykovedný ústav Ľ. Štúra, a slovakistické katedry vysokých škôl, ktorých činnosť súvisí s rozvojom vysokého školstva na Slovensku po oslobodení; 2. jazykovedné úlohy sa stávajú súčasťou štátneho plánu základného výskumu v ČSSR, čím sa takisto manifestuje oficiálna spoločenská podpora jazykovednému výskumu; 3. ustaľuje sa sieť odborných časopisov, zborníkov, periodík, v ktorých sa pohotovo sprístupňujú výsledky výskumu praxi. Tento stav je bezprostredným výsledkom jazykovej politiky vedúcej sily našej spoločnosti - Komunistickej strany Československa - a socialistického štátu.

2. Rozvoj a hlavné výsledky slovakistického výskumu sa

dokumentujú 1. na výskume súčasnej spisovnej slovenčiny, v ktorom sa dosiahli najvýznamnejšie výsledky tak v príprave syntetických prác, ako aj monografií a kodifikačných príručiek; 2. na výskume slovenských nárečí, ktorý dosiahol najpozoruhodnejší výsledok v podobe zavŕšeného syntetického diela Atlas slovenského jazyka I-IV; 3. na výskume dejín slovenčiny, ktorý sa orientoval najmä na komplexné dejiny slovenského jazyka /na pracoviskách vysokých škôl/, na dejiny slovnej zásoby /v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV/ a na dejiny spisovnej slovenčiny; 4. na výskume onomastiky, v ktorom sa urobil veľký krok dopredu tak v oblasti teórie, ako aj v zhromažďovaní materiálu; 5. na výskume teoretických otázok jazyka a metodologických otázok jazykovedy.

3. Výsledky slovakistiky za posledných štyridsať rokov sa hodnotia ako veľmi významný krok v celkovom poznaní slovenského národného jazyka a osobitne slovenského spisovného jazyka, ale aj v postupnom budovaní marxistickej teórie jazyka a jazykovedy. Podarilo sa v mnohých oblastiach splatiť dlh, ktorý v minulosti spôsobili nepriaznivé historické okolnosti Slovákov. Výsledky kultúrnej politiky Komunistickej strany Československa sú aj v jazykovede presvedčivým dôkazom historickej oprávnenosti socialistickej cesty vývinu nášho národného spoločenstva.

PhDr. Ján Kačala, DrSc.
/16. 4. 1985 - Nitra/

Z dejín modernej jazykovedy a slovenskej historickej jazykovedy

V prednáške sa hovorilo o osobnostiach, ktoré zakladali modernú všeobecnú, slovanskú, českú i slovenskú jazykovedu, najviacej spomedzi členov progresívneho Pražského lingvistického krúžku, ktorý založil profesor V. Mathesius roku 1926. Prednášajúci ako pražský posluchač Filozofickej fakulty Karlovej univerzity chodil ešte do základných maďarských škôl a ako znateľ maďarčiny pomohol pretlmočiť niekoľko maďarsky písaných štúdií doc. Júliusa Laziczia z budapeštianskej univerzity, ktorý svojho času bol na stáži v Prahe a osvojil si základy pražského štrukturalizmu, práve prof. V. Mathesiovi. A keďže sa to stalo kriticky, vzbudilo to pozornosť prof. V. Mathesia, ktorý ho pozval ako predseda Pražského lingvistického krúžku na prednáškové a diskusné zasadnutia, neskôr aj na prednáškovú spoluúčasť a na účasť na diskusiách a v publikačnej činnosti. Nakoniec, keď sa oslavovalo 40-ročné jubileum prof. M. Weingarta, bol na začiatku svojho IV. ročníka zvolený za riadneho člena Krúžku spolu so zástupcom českého študentstva Josefom Vachkom, ktorý bol pomocnou vedeckou silou prof. V. Mathesia. To umožnilo Ľ. Novákovi zoznámiť sa s najnovším pražským novotárskym jazykovedným prúdením, zúčastniť sa na jeho tvorivej práci i publikačnej činnosti.

Prednášajúci potom uviedol niekoľko peripetií zo svojho života, ktoré rozhodli, že sa stal jazykovedcom. Najprv spomenul okolnosti, ktoré spôsobili, že sa definitívne vzdal myšlienky študovať naraz popri filozofickej fakulte

aj na slávnom pražskom konzervatóriu. Študoval češtinu a francúzštinu a popri tom aj ugrofínsku jazykovedu u Slováka prof. Bujnáka, na návrh ktorého sa stal jedným kandidátom na habilitáciu z ugrofínskej jazykovedy, vlastne celej filológie /druhým bol V. Skalička/. Po skončení pražských štúdií študoval Ľ. Novák dva školské roky na parížskej Sorbonne a iných pripojených špeciálnych vysokých školách, kde aj získal diplom Vysokej školy východných jazykov namiesto za tri roky už za dva roky. Hlavne z rodinných dôvodov opustil prípravu na habilitáciu na ugrofínsku filológiu a ostal slavistom a slovakistom, popritom sa vypracoval aj na všeobecného jazykovedca. Takto bol viacej na prospech začiatkom modernej slovenskej jazykovedy, aj historickej slovenskej jazykovedy, v ktorej vďaka moderným lingvistickým prúdom mohol Ľ. Novák položiť spoľahlivé a trvanlivé základy pre fonolgický a čiastočne i morfologický vývin slovenského jazyka, pričom sa mu podarilo v mnohých prácach dokázať samostatnosť vývinu slovenčiny, ktorá sa vtedy v českej jazykovede aj kultúrnej politike pokladala v nárečovej oblasti iba za východné nárečie českého jazyka a v spisovnej oblasti za druhé "znění státního jazyka českého". To všetko sa mohlo stať vďaka najprv inštitucionálnemu zakotveniu v Matici slovenskej vo vtedajšom Turčianskom Svätom Martine, kde prednášajúci osamostatnil jazykovednú časť Sborníka Matice slovenskej, v ktorom uverejňoval už slovakistické, slavistické i všeobecnojazykovedné štúdie vysokej úrovne od domácich, slovenských, českých, ukrajinských bádateľov i odborníkov zo zahraničia.

Po prechode na Filozofickú fakultu - Univerzity Komenského v Bratislave pracoval organizačne i redaktorsky ďalej /založil ďalší, rovnako medzinárodne uznávaný časopis Linguistica Slovaca/. Spomenul, ako sa vtedajšia vláda snažila odpútať ho od Matice slovenskej lákavými sľubmi, ale že sa naostatok správne rozhodol nezakotviť v ugrofínskej filológii, karieristicky veľmi sľubnej, ale ostať pri tvorivom budovaní slovenskej jazykovedy, najprv skromnejšie v Martine, potom organizačne i učiteľsky širšie v Bratislave.

Prof. PhDr. Ľudovít Novák, DrSc.
/16. 4. 1985 - Prešov/

Z teórie vety

1. V súčasnom stave výskumu slovenskej skladby badať isté nedôslednosti, nepresnosti a protirečenia pri systematizácii a charakteristike syntaktických jednotiek. V predloženom náčrte klasifikácie syntaktických jednotiek a ich charakteristiky sa vychádza z rešpektovania formálnej /konštrukčnej/ i sémantickej a funkčnej /informatívno-komunikatívnej/ zložky syntaktickej jednotky. V zásade sa buduje na jestvujúcej terminologickej sústave. Rozdiely sú v pojmovom vymedzení termínov, resp. vo využívaní synonymných termínov pre diferencované pojmy.

2. Východiskovou jednotkou navrhovanej sústavy syntaktických jednotiek je veta. Veta sa charakterizuje ako propozičná a informatívno-komunikatívna jednotka /významová a funkčná charakteristika/ s určitým tvarom slovesa /formálna

charakteristika/. Ostatné jednotky sa vykladajú ako rozmanité modifikácie, resp. deriváty vety.

3. Funkčne totožné s vetou je syntaktická jednotka s tradičným názvom /pravé/ podraďovacie súvetie /vrátane zloženého súvetia typu H - V_n/. Podobne ako veta i "podraďovacie súvetie" predstavuje len jednu informatívno-komunikatívnu jednotku /t.j. jednotku, v rámci ktorej sa len raz realizuje tematicko-rematický vzťah a modálna výstavba/. Aj zo sémantického hľadiska je "podraďovacie súvetie" v podstate totožné s vetou; sú to síce dve, resp. i viac propozícií, ale len jedna je základná. Od vety sa "podraďovacie súvetie" odlišuje konštrukčne, a to tým, že predstavuje spojenie dvoch alebo viacerých jednotiek s VF. Z istých dôvodov, ktoré tu nemožno rozvádzať, sa ukazuje ako výhodné začleniť pojem podraďovacie súvetie pod pojem vety a využiť preň termín zložená veta. Veta by potom vystupovala v dvoch modifikáciách: jednoduchá veta /s jedným VF/ a zložená veta /s minimálne dvomi VF/. V rámci obidvoch modifikácií sa realizuje ďalšie členenie na vetu jednočlennú a dvojčlennú /prípadne i viačlennú/. Vedľajšia veta /ak by sa ponechal tento termín/ by sa charakterizovala ako podradená propozičná jednotka s VF, resp. ako podradená predikatívna jednotka, teda nie ako druh vety.

4. Termín súvetie sa rezervuje pre syntaktické jednotky predstavujúce intonačne uzavreté spojenie dvoch alebo viacerých viet v uvedenom zmysle. Aj pri takomto chápaní súvetia možno rozlišovať jednoduché a zložené súvetie. Za jednoduché

pokladáme také súvetie, v ktorom sú len jednoduché vety /spojenie dvoch alebo viacerých "hlavných viet"/. Zložené bude také súvetie, v ktorom je minimálne jedna zložená veta /Kočišova 3. základná štruktúra zloženého súvetia: $H_n \rightarrow V_n$/.

5. V zhode s vymedzením pojmu veta a jej základných zložiek sa ukazuje ako výhodné pojmové rozlišovanie termínov polovetná konštrukcia a polopredikatívna konštrukcia, ktoré sa používajú ako synonymné. Za polovetnú konštrukciu pokladáme jednotku funkčne totožnú s vetou /t.j. majúcu samostatný propozičný význam a aktuálne členenie/, avšak bez typickej vetnej formy /neprítomnosť VF/. Napríklad: Najlepší bol prvý útok, vedený Rusnákom. Termín polopredikatívna konštrukcia možno využiť na pomenovanie syntaktickej jednotky, ktorá má z čŕt typických pre vetu len propozičný význam. Napríklad: Najlepší bol útok vedený Rusnákom. Veta s polovetnou konštrukciou je funkčne zhodná so súvetím, veta s polopredikatívnou konštrukciou je funkčne zhodná so zloženou vetou.

Doc. PhDr. Miloslav Darovec, CSc.
/5. 6. 1985 - Bratislava/

Oprava

Schémy v prednáške J. Horeckého Vzťah pomenovania k realite /Zápisník 4, 1985, č. 2, s. 1/ majú mať takúto podobu:

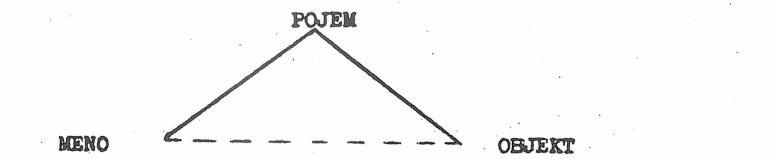

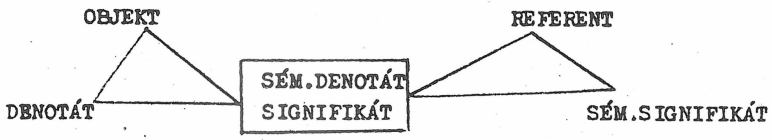

Knižné novinky

Kolektív: Slovakistické štúdie. Zostavovateľ J. J. Mistrík. Martin 1985, 600 s.

Vychádza štvrťročne v náklade 250 kusov - len pre internú potrebu. Zodpovedá Jozef Mistrík.